

Fehér Réka (QLN118),
Koreanisztika MA. 1. évfolyam

Az egyiptomi macska istennő, Bástet

**Sámánizmus és népvallás (BMVD-151:17),
Oktató: Dr. Birtalan Ágnes**

2016.12.22.

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalomjegyzék	1
1. A macskák eredete	2
2. Terminológia.....	3
2.1. Elnevezés	3
2.2. Kapcsolata a többi istennel	3
3. Morfológia.....	6
3.1. Külső tulajdonságok	6
3.1.2. Attribútumai.....	6
3.2. Belső tulajdonságok.....	7
4. Temploma	9
5. A tiszteletére rendezett rituálék	11
6. Szöveghagyomány	12
6.1. Modern interpretációja	14
7. Összegzés	16
8. Forrásjegyzék	17
9. Internetes oldalak.....	18
10. Képek forrása	18

1. A MACSKÁK EREDETE

Kutatások során számos olyan elmélet született a macskák eredetéről, miszerint egy közös őssel rendelkeznek, ami a vadmacska. Ezt cáfolják a legújabb eredmények, amik ezt az eredetlancot a vadmacska számos fajtájához vezetik vissza, ami azt bizonyítja, hogy a kialakulás során nem egy központi részéről beszélünk a világnak, hanem több, eltérő területről. Ezek a fajták a következők:

- *Felis Lybica* (afrikai vadmacska),
- *Felis Silverstris* (erdei vadmacska),
- *Felis Chaus* (dzsungelmacska),
- *Felis Margarita* (homoki macska),
- *Felis Caracal* (sivatagi hiúz).¹

A legerterjedtebb elmélet szerint azonban a legelső házasított macska Kr.e. 2000-ben Egyiptomban jelent meg. A földművelő életmódot folytató egyiptomiak számára elengedhetetlen volt, hogy mindig legyen elraktározva élelem. A földművelés után csűrökben és más kisebb épületekben raktározták el az élelmet, ami viszont odavonzotta az egereket és más kártevőket. Az akkoriban még vad macskák a közeli erdőkben éltek, így a munkások megfogták őket és arra használták, hogy levadásszák az egereket. A macska lassan hozzászokott az ember jelenlétéhez, és így Egyiptomba vezethető vissza az első házasított macska megjelenése. Az első bizonyítékok Kr.e. 900-ból maradtak fent, amikor már biztosra vehető, hogy a macskának különleges szerepet tulajdonítottak, hiszen ebből a korból származó rajzokon vagy sírboltok festményein is megtalálhatóak. Egy korabeli történetet vizsgálva bemutatható az egyiptomiak számára a macska kettős szerepe, egyrészt, mint hasznos állat, aki segíti őket és az életben maradásukat, másrészt a különleges, felmagasztalt szerepüket, ami idővel szentté emelkedett.

A monda szerint Kr.e. 1500 körül élt egy fáraó, aki olyan hatalmas gabonafölddel rendelkezett, amit már képtelen volt semmilyen eszközzel megvédeni az egerektől és más, kistestű állatoktól. A fáraó ezért felszólította az embereket, hogy adják át számára a macskájukat, hogy majd ők megvédjék a takarmányt, a lakosok azonban nem engedelmeskedtek, mert nekik is szükségük volt az állatra. A fáraó dühében félistenné változtatta a macskákat, így az alattvalóinak nem állt jogukban megtartani őket, csak egy

¹ Verhoel, Esther: *Nagy macska enciklopédia*, Glória Kiadó, Budapest, 2004. pp. 7–8.

fáraónak. A fáraó így meg tudta védeni a gabonáját az egerektől és így tett szert a macska félisteni hatalomra.²

A vélemények minden bizonnyal megoszlóak maradnak a macska ősről és származási helyéről, annyi viszont biztos, hogy Kr.e. 900-tól a macskákat különleges szereppel ruházták fel Egyiptomban. Mindez pedig oda vezethető vissza, hogy az isteneik között megtalálható a macskaisten, Bástet, aki fontos szerepet tölt be a panteonban és az egyiptomi emberek életében is.

2. TERMINOLÓGIA

2.1. Elnevezés

Az egyiptomi macska istenség legelterjedtebb megszólítása a Bástet (angolul Bastet), amit egyiptológusok adaptáltak a késői dinasztiákból. Korábban a neve *b³stt* lehetett, ahol – az egyiptomi írásrendszernek megfelelően – a második t a szó nőneműségét jelölte és általában nem ejtették. Az első századra az alef (*ʿ*) a hangsúlyos szótag elé kerülhetett, így a kiejtése egyre inkább kezdett hasonlítani az *ubaste*-re, ami később *oubaste* lett.

A későbbi századokra az istenség szerepe csökkent a panteonban, azonban a huszonkettedik dinasztia során már írásos bizonyítéka maradt fent, hogy a neve minden régióban Bastet lett. Nevének jelentése máig ismeretlen, Stephen Quirke szerint azonban úgy lehetne fordítani, mint: „Ő, a balzsamos edénnyel”, mivel nevének hieroglifái a balzsamos edényével egyeznek meg (1. ábra). Alátámasztja még ezt a hipotézist az is, miszerint az istennő egyik tevékenységét a védő olajok használatával társították. Ez az olaj a görög *alabaster* szóból származik, aminek jelentése: istennő.³

1. ábra: Bástet nevének hieroglif átírata

Nevének további alakjai még a Baast, Ubasti, Baset és Oubastet.⁴

2.2. Kapcsolata a többi istennel

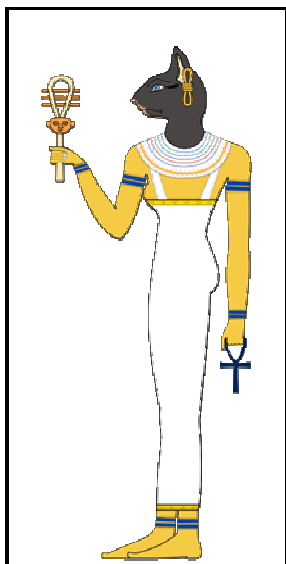
Talán a legellentmondóbb terület Bástet-tel kapcsolatban az alakja és kapcsolata a többi istennel. Forrásonként eltérő adatokkal rendelkezünk ezen két területről, átfedések azonban megtalálhatóak. Annyi biztos, hogy szerepe a későbbi évszázadokra csökkent, így más és más istenek mellé helyezték, az sem ritka azonban, hogy beleolvadt más istenek személyébe.

² McGreevy, Paul: *Tudományos kiskönyvtár – Macskák*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2005., p. 28.

³ Velde, Herman te: „Bastet”. In: Karel van der Toorn; Bob Becking; Pieter W. van der Horst. *Dictionary of Demons and Deities in the Bible* (2nd ed.). Leiden, Brill Academic, 1999., p. 164.

⁴ Grimal, Pierre (szerk.): *World Mythology*. The Hamlyn Publishing Group Limited, London, 1965., p. 26.

A legelterjedtebb nézet szerint Básztet Ré (Ókori egyiptomi napisten, alakja az egyik legjelentősebb a panteonban. Az eget, földet és alvilágot is uralni tudja, a fáraók isteni atyjának tekintették.) lánya.⁵ Olykor azonban Ré nővéreként és házastársaként is megjelenik. Mivel Ré a napisten szerepét tölti be az egyiptomi panteonban, Básztet-et néha a Nap szemeként vagy lányaként is azonosítják, ami majd a szerepénél jelent nagyobb fontosságot.

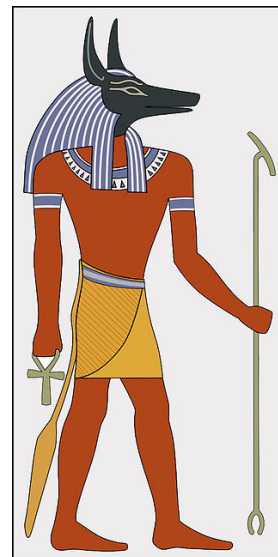

2. ábra - Básztet késői ábrázolása ankh kereszttel

Mivel az egyik legjelentősebb és leghatalmasabb istennel ilyen szoros kapcsolatba hozzák, látható, hogy milyen nagy szerepet tulajdonítottak neki.

Egyes források úgy hivatkoznak Básztet-ra, mint Anubisz isten anyja, ami viszont hatalmas ellentmondás azzal, ami szerint Anubisz anyja Nephtisz.⁶ Anubisz az egyiptomi panteonban az alvilág és a holtak oltalmazója, sakál vagy kutyafejű istenként

jelenítik meg.⁷ Az alvilágban betöltött fontos szerepe párhuzamba hozható Ré azon

3. ábra - Anubisz ábrázolása ankh kereszttel

tulajdonságával, amikor irányítani tudja az alvilágot. Mind a két elmélet szerint Básztet kapcsolódik valamilyen módon az alvilághoz, ezt azzal lehet magyarázni, hogy ambivalens jellege miatt a jó természete mellett megjelenik egy gonosz, bosszúálló is. Egy másik közös vonás Anubisz és Básztet között, hogy mind a két isten ábrázolásakor megjelenik az *ankh* kereszt (2–3. ábra).

A későbbi századokban, amikor Básztet szerepének jelentősége csökkenni kezdett, már nem a panteon főbb isteneivel hozták közvetlen kapcsolatba. Más istenekkel kezdték azonosítani, így vált eggyé alakja Mut-tal, Tefnut-tal, Szahmet-tel és Hathor-ral.⁸ Mut az anyák istene, Ré szeme, Tefnut a nedvesség és a pára istene, Ré lánya vagy szeme. Szahmet a háború, perzselő Nap istene, Ré lánya, elterjedt neve volt még a *Ré Fenygető Szeme*. Hathor a szépség, termékenység, anyaság, a vidámság, a részegség és a zene istennője, Ré lánya.

⁵Richard, Wilkinson: *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt*. Thames and Hudson, London, 2003. , pp. 205–206.

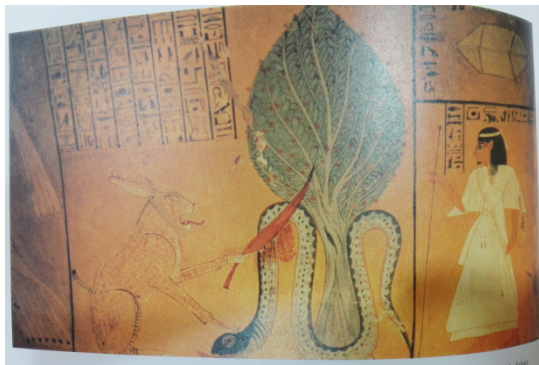
⁶ Storm, Rachel: *Keleti mitológiák enciklopédiája*. Glória Kiadó, Budapest, 2000., p. 26.

⁷ Richard, Wilkinson: *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt*. Thames and Hudson, London, 2003. , p.187.

⁸ Tokarev, Sz. A. (szerk.): *Mitológiai enciklopédia* I. Gondolat Kiadó, Budapest, 1988., p. 448.

Ezekből az azonosításokból látható, hogy megmaradt Básztet közelsége a főbb istenekkel, ez azonban az eredeti közvetlen kapcsolatból közvetetté vált. Így is megmaradt a Ré-vel való szoros viszonya, a különböző természetű istenekből pedig látható, hogy ambivalens jellege is ugyanolyan maradt. Kiemelhető hasonlóság még, hogy Mut és Szahmet ábrázolásának esetében az *ankh kereszt* ugyanúgy megtalálható, ahogy Básztet-nál is (4. ábra).

Az azonosult istenek közül érdemes kiemelni Szahmet alakját, aki egy háborúskodó istennő volt, a perzselő Nap szimbóluma. Szent állata az oroszlán, ábrázolásakor is oroszlánfejű nőként jelenítették meg.⁹ Pusztító, gyógyító istennő, akinek derűs és jóságos alakja Básztet. A legenda szerint Básztet és Szahmet segítettek elpusztítani Apóphisz-t (más néven Apep), aki egy gonosz erőket képviselő kígyó.¹⁰ Ré-nek minden

5. ábra - Básztet megöli Apóphiszt

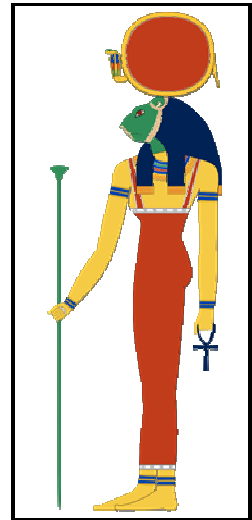
napnyugtakor le kellett mennie az alvilágba, hogy a sötétséget jelentő 12 órának megfelelően ennyi kapun jusson át, miközben

Apóphisz-al kellett megküzdenie. A monda úgy tartja, ha Ré valamikor veszített volna, örök sötétség borul a világra és felborul az egyensúly a jó és rossz között.¹¹ A legtöbb forrás Anhur-t jelöli

meg, a vadászat istenét, aki segít Ré-nek, ábrázolások azonban Básztet-et jelenítik meg, amint megöli a kígyót, aki Ré-re merte emelni a fejét (5. ábra). Amikor Szahmet is segít a megölésében, nem kard jelenik meg, mint fegyver, hanem tűz, ami a Napból származhat.

Szahmet férjének Ptah istent tartják, aki a kézművesek pártfogója és Memphisz főistene. Básztet a későbbi évszázadokban, amikor egyesül Szahmet alakjával, Ptah feleségévé is válik.

Básztet fia Mahesza, aki eredetileg egy vérszomjas, vérnek örülő és vad tekintetű isten volt. Később a zápor, a vihar, a szél és sötétség istene lett. Oroszlánfejű istennek ábrázolják, koronával a fején és úgy tartják, hogy ő is segítette Ré-nek legyőzni Apóphisz-t.¹²

4. ábra - Szahmet ábrázolása

⁹ Tokarev, Sz. A. (szerk.): *Mitológiai enciklopédia* I. Gondolat Kiadó, Budapest, 1988., p. 462.

¹⁰ Cotterell, Arthur: *Mítoszok és legendák képes enciklopédiája*. Könyvesház Kft., Budapest, 1994., p. 160.

¹¹ Apópisz története (<http://www.egyptianmyths.net/apep.htm>, utolsó megtekintés: 2016.12.17.).

¹² Tokarev, Sz. A.(szerk.): *Mitológiai enciklopédia* I. Gondolat Kiadó, Budapest, 1988., p. 455.

3. MORFOLÓGIA

3.1. Külső tulajdonságok

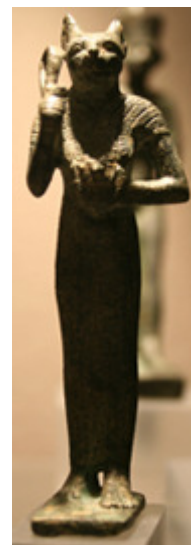
Egyiptom mindig is a nagy folyóktól függő ország volt, amik mentén veszélyes állatok jelentek meg, így meg kellett tanulniuk olyan nagytestű élőlények mellett élni, mint például az oroszlán, krokodil és kígyó. Ennek hatására gazdag állatkultuszt hoztak létre, aminek a csúcsa Kr.e. 664–30. közé tehető. Isteneiket az állatok tulajdonságaival ruházták fel, az állatok azonban csak a megjelenési formájukat vették át. Ez a felfogás azonban azt eredményezte, hogy tisztelni kezdték a legtöbb állatfajt és a lehető legbékésebben éltek mellettük.

Báasztet eredetileg nőstényoroszlánként volt ábrázolva, ami a korabeli ábrázolásokon azért nem olyan feltűnő, mert akkoriban még nem fejlődtek ki az oroszlánoknak akkora példányai, mint amire ma mindenki asszociál a szóráról. Néha csak a fejét ábrázolták oroszlánként, a teste többi része emberi nő volt. Kr.e. az első évezredben alakja szelídült, innentől kezdve már macskaként vagy macska fejű istennőként találkozhatunk vele (6. ábra).¹³

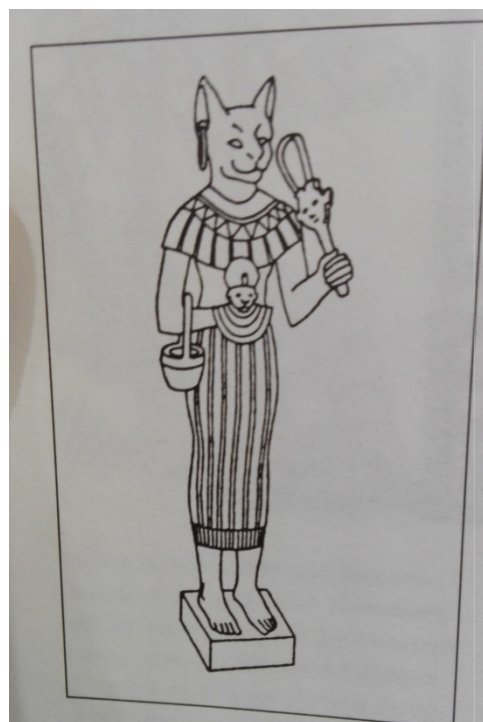
Alakját azzal is szokták összefüggésbe hozni, hogy oroszlán külsejében a benne szunnyadó vadságot szimbolizálja, míg macska alakjában a vidám, jóindulatú istennőt.

3.1.2. Attribútumai

Báasztet könnyen megkülönböztethető és észrevehető attribútumokkal rendelkezik (7. ábra). Oroszlán fejű istennőként ábrázolva egyik kezében *ankh keresztet* tart, amit csak királyok, királynők és istenek birtokolhattak. Ha valaki viselte, hatalmában állt életet adni vagy elvenni, így az élet szimbólumává is vált.¹⁴ Eredetileg

6. ábra - Báasztet megjelenési formája

7. ábra - Báasztet attribútumai

egy hieroglif jel (), aminek jelentése is az élet. Báasztet a huroknál fogva tartja, más istenek

¹³ Storm, Rachel: *Keleti mitológiák enciklopédiája*. Glória Kiadó, Budapest, 2000., p. 26.

¹⁴ Comte, Fernand: *Istenek és hősök (A világ mitológiái)*. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2006., p. 126.

azonban néha a mellkasukra helyezve, két kezükkel átkulcsolva vannak ábrázolva. Másik kezében jogart tart.

Macskafejjel ábrázolva is megjelenik az *ankh kereszt* az egyik kezében, a másikban azonban *szisztrumot* tart. A *szisztrum* egy idiofon hangszer, ami Egyiptomban szent hangszernek számított és templomi szertartások során használták leggyakrabban. Egy U alakú keretből áll, amire fémpálcákat helyeztek el, és így rázva, megszólalt. Ebben az ábrázolásban néha kis kosárkával is megjelenik, mellén pedig pajzzsal.

Később macska alakjában uralkodói pózba emelkedik, felékesítve ül, de található róla olyan ábrázolás is, amikor kicsinyeit szoptató anyaként jelenik meg (8–9. ábra).

8. ábra - Bászdet felékesített ábrázolása

9. ábra - Bászdet kicsinyeivel

3.2. Belső tulajdonságok

Az egyiptomi macska istennő, Bászdet belső tulajdonságait ábrázolása szerint két részre osztjuk. Az első aspektusa az eredeti, az oroszlán alakban megjelenő istennő. Ekkor kegyetlen és bosszúálló tulajdonságokkal rendelkezett, ebben az alakban a Nap melegét és a Napisten haragját is képviselte.¹⁵ Ezzel párhuzamba állítva a Nap termékenyítő erejét is jelképezte. Bászdet eredeti megjelenését ismerve – oroszlán fejű, haragvó istennő, aki a Nappal szoros kapcsolatban állt – nem meglepő, hogy a későbbi korokban Szahmet istennővel azonosították alakját. Más elmélet szerint Bászdet Szahmet – a harcias oroszlán istennő – szelíd arca.

Kr.e. 1000. táján Bászdet alakja és személyisége szelídülni kezdett, így macska alakban vagy macska fejű istennőként kezdték el ábrázolni. Belső tulajdonságai is kedvesebbek,

¹⁵ Storm, Rachel: *Keleti mitológiák enciklopédiája*. Glória Kiadó, Budapest, 2000., p. 26.

szelídebbek lettek, így jóindulatú istennőként jelent meg. Az öröm és vigasság istennőjének tartják, aki a derűt és nőiességet képviseli. Egyaránt vélik az egyiptomiak, hogy a szexualitás, a szerelem és termékenység istennője, aki szereti a táncot és a zenét. Ezután jelent meg, mint a szerelem, élet, öröm és tánc megtestesítője, amit alátámaszt, hogy késői ábrázolásain *szisztrum*mal ábrázolják, amiből arra következtethetünk, hogy maga az istennő is szeretett zenélni. A *szisztrum* azt is kifejezi, hogy az adott ábrázoláson az istennő kedves oldalát illusztrálják.¹⁶

Báasztet védelmet nyújt a betegségek és rossz szellemek ellen, amivel az emberek feletti oltalmazót testesíti meg.¹⁷ Mivel az élet istennőjének is tekintik, nem meglepő, hogy születéseknél bábáskodik.¹⁸ Az otthon úrnőjeként is számon tartják, aki nem csak segít a születéseknél, de oltalmazza is azokat. Amellett, hogy maga a nőiesség, néha harcias voltában is megmutatkozik, az ellenség láttán feléled benne a nőtényoroszlán, ami talán magyarázatot ad arra, hogy miért azonosították Mut-tal, az anyák istennőjével.¹⁹ Hiszen Báasztet sokszor anyaként is megjelenik az ábrázolásokon és sok olyan tulajdonsága van, ami egy anyára is igaz. Így az anyaság, termékenység és számos más női erény istennője is lett. Ez a kettős, ellentétes feladat – egyszerre derűs és harcias istennő – ambivalens jelleget kölcsönöz neki, és szimbolikáját is kettős érzékletű, egyszerre jelenti a halált és a termékenységet, a jó és rossz előjelet.²⁰

Funkciója is kettős jelleget mutat, Nap közelben kell maradnia, mivel azt táplálja és megújítja, eközben jóságot és örömet áraszt szét a világban és mindeközben a sötétséget szorítja vissza.²¹ Egy másik nézet szerint Báasztet a Holddal áll kapcsolatban, hiszen a macskák szeme a sötétben pontosan úgy ragyog, mint a Hold.²²

¹⁶ Vallas, Pierre (szerk.): *Mitológiai enciklopédia*. Saxum Kiadó Kft, Budapest, 2007., p. 448.

¹⁷ Storm, Rachel: *Keleti mitológiák enciklopédiája*. Glória Kiadó, Budapest, 2000., p. 20.

¹⁸ Comte, Fernand: *Istenek és hősök (A világ mitológiái)*. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2006., p. 109.

¹⁹ Comte, Fernand: *Istenek és hősök (A világ mitológiái)*. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2006., p. 126.

²⁰ Saunders, J. Nicholas: *Állatszellemek*. Helikon kiadó és Magyar Könyvklub közös kiadása, Budapest, 1996., pp. 70–71.

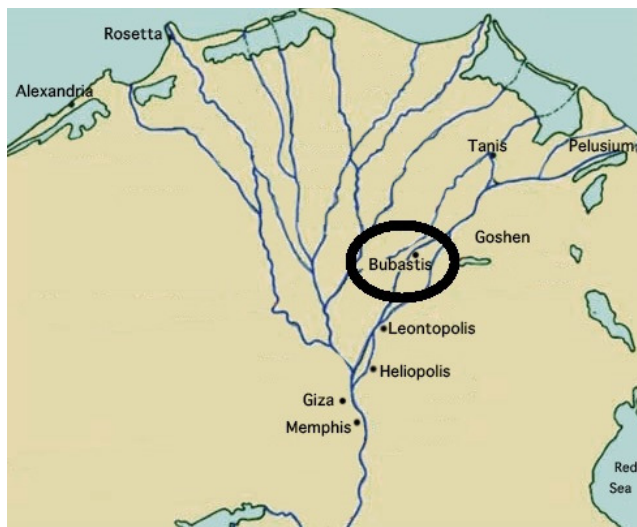
²¹ Comte, Fernand: *Istenek és hősök (A világ mitológiái)*. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2006., p. 126.

²² Cotterell, Arthur: *Mítoszok és legendák képes enciklopédiája*. Könyvesház Kft., Budapest, 1994., p. 160.

4. TEMPLOMA

Az egyiptomi emberek csodálják a macskákat, szent állatnak tartják őket. Úgy vélik, meg tudja magát értetni az istenekkel és ismeri az igazi nevüket. Sokan gondolják, hogy létezik egy közös macskaős és a nők ezért is igyekeznek annyira, hogy hasonlítsanak rájuk. Úgy viselkednek – kecsesek, nőiesek – és szemüket fekete festékkal erősítik.²³ Az istennőt képviselő macskákat szerették, tisztelték és elpusztításukért halálbüntetés járt.

Báasztet kultuszának fénykorát Kr.e. IV. században élte, kultuszának központja pedig Bubasztisz (egyiptomiul Per Báasztet, jelentése: „*Báasztet Házában*”) lett. A delta vidéken található Bubasztisz először a késői 19. században lett feltárva Edouard Naville által, aminek a segítségével igen pontos rekonstrukciót végeztek, hogy mai szemmel is felmérhessük, hogyan nézett ki az istennő kultuszának központi helyszíne (10–11. ábra). A templom mai látogatói csak nagy kőtömböket és törött szobrokat

10. ábra - Bubasztisz elhelyezkedése

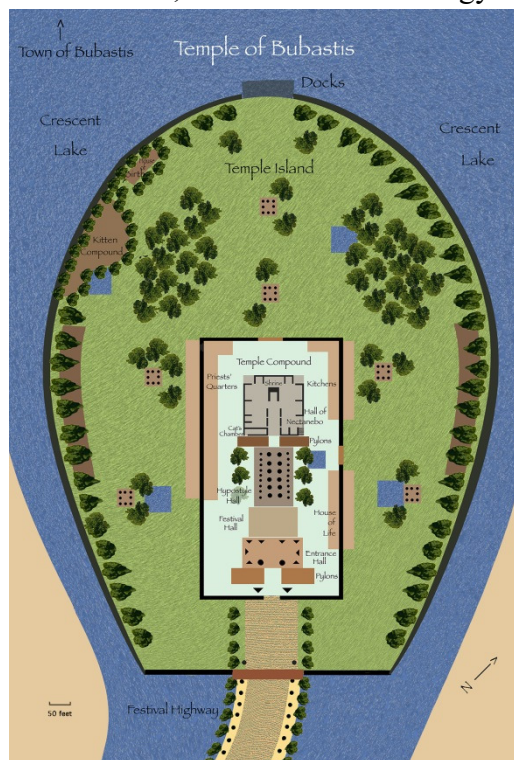
láthatnak, amik kb. 2000 évvel ezelőtt egy földrengés következtében sérültek meg. A templom a virágkorát a 22. dinasztia líbiai királya alatt élte, amikor a legnagyobb kiterjedésű volt és további építkezések folytak.

A keleti fő bejáratnál I. Osorkon (Kr.e. 924–909) szobra található, amint a király az isteneknek ajánl fel áldozatot. Az elszórt kőtömbök és a pálma tetejű oszlopok elhelyezkedéséből arra következtethetünk, hogy az oszlopcsarnok 30x50 méteres lehetett, tartóoszloppal keleten, délen és északon. Az udvaron egy monumentális szobor áll, ami Ramesside királynőt ábrázolja, ami II. Ramszesz idejében készülhetett és talán a feleségét reprezentálja, Nofertari királynőt, amit II. Osorkon (Kr.e. 883–855) alakított át. A nyugati oszlopsor építészeti munkáin II. Osorkon neve látható és olyan áldozati kegytárgyak, amik a király fesztiválját mutatják be. A templom legnyugatibb részére II. Nahthórhebit egy külön termet építtetett, ahol számos szentélyt helyeztek el. A terem homlokzata régen csillagokkal volt díszítve, míg pár kőtömbbe II. Nahthórhebit és Báasztet nevét vésték. Az egész építményt

²³ Comte, Fernand: *Istenek és hősök (A világ mitológiái)*. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2006., p. 126.

egy szalag futotta körül, ami Básttet-et, más istent és királyokat nevezett meg. Sok jelenet a külső falakon a királyt ábrázolja Básttet, vagy más, kisebb istenek előtt.

A terem nyugati részén, a rekonstrukció alapján 8 ereklyetartó lehetett, amit négy kategóriára lehet osztani. Az első típus a legfontosabb Básttet szempontjából, hiszen ez az istennőé. Körülbelül 1,80 méter lehetett és egy különleges építészeti vonással rendelkezik, az oszlopon

11. ábra - Bubasztisz templomának rekonstruált rajza

belül egy fülke található, ami kívülről nem látható. A belső falak a királyt ábrázolják, amint Básttetet isteníti és az istennőt, amint a mennyországot tartja. A harmadik típusú ereklyetartók azért jelentősek, mert egy mitológia szöveget véstek beléjük, ahol megemlítik „Básttet hét nyílveszőjét”, mint védelmező csoport. Elképzelhető, hogy négy ilyen ereklye volt eredetileg, a csarnok négy sarkában, amivel egy különleges, mágikus védelmet biztosítottak a templomnak.

Néhány kőtömbön topográfiai rajzok láthatóak, ami a vallásgyakorlatukhoz köthető. Istenek sorait, szent állatokat, növényeket, jelképeket lehet ezeken látni és egy feliratot, ami mindig pontosan leírja a specifikus istenség nevét és kultuszának központját.

Ezek azért lehettek fontosak, mert a Básttet érdekében vagy a mindennap rendezett rituálék során elengedhetetlenek tartották őket.²⁴

A legtöbb írásos szöveg, amit fennmaradt Bubasztisról Kr.e. 450.-ből származik, Hérodosztól. Úgy ír róla, mint egy templom, ami minden más szentélynél szebb, fás liget veszi körül, amikben szobrok állnak.²⁵

²⁴ Rosenow, Daniela: *The Temple-house of the Great Temple of Bastet at Bubastis*. PhD in Archaeology and Cultural History of North Eastern Africa (Egypt), Department of Archaeology and Cultural History of North Eastern Africa, Humboldt University Berlin (Germany), 2008.

²⁵ Comte, Fernand: *Istenek és hősök (A világ mitológiái)*. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2006., p. 126.

5. A TISZTELETÉRE RENDEZETT RITUÁLÉK

A Báasztet tiszteletére rendezett ünnepek legtöbbje a termékenység köré csoportosul, központja a Bubasztiszban lévő temploma. Sokan más városokból, uszályokkal érkeztek a városba. Ilyenkor a férfiak és nők külön hajón utaztak és a források szerint énekeltek és zenéltek, hogy elnyerjék az istennő kegyét.²⁶

Hérodotosz írja, hogy ezek a rítusok legtöbbször áradás idején zajlottak, ilyenkor Báasztet szobrát nagy pompával veszik körül. A Nílus vizére uszályokat engednek, szobrokat visznek magukkal az istennőről és hatalmas számú hívekkel együtt Bubasztiszbba utaznak. Szinte már

12. ábra - Az istennőnek felajánlott macskafigurák

ünneppé nővi ki magát a rituálé, hiszen több napig tart, mindenféle népi vidámsággal szórakoztatják magukat és az istennőt, táncolnak, énekelnek, zenélnek, és sok bort fogyasztanak. A hívek úgy vélik, hogy a mámor lecsillapítja Báasztet haragvó személyiséget, így megakadályozhatják, hogy oroszlánná változzon. Sokszor gyertyákat is gyújtanak a tiszteletére és ilyenkor a szokottnál is kedvesebbek a macskákkal. Az istennőnek apró szobrocskákat ajánlanak fel, ezek legtöbbször bronzból vagy cserépből készülnek, de gyakori, hogy macskamúmiákat is ajándékoznak (12. ábra).

A macskamúmiák adományozása nem csak az érte tartott rítusokon ismert, mivel Báasztet szent állta a macska, sokszor temették el őket szentélyeiben is. Sok asszony úgy ajánlja fel a gyermekét az istennőnek, hogy megvágják a gyerek kezét és a pap macskavért csöpögtet a sebbe. Bubasztiszi templomához közel a papság egész macskatenyészetet hozott létre. A macskákat, amikor elérnek egy bizonyos kort (10 hónap) megölik és kikészítik őket múmiaként, amit aztán zarándokoknak adnak el. Bubasztisz temetőjében az ásatások során macskamúmiák ezreit fedezték fel.²⁷

²⁶ Johnston, Iles Sarah: *Religious of the ancient world (a guide)*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2004., p. 40.

²⁷ Comte, Fernand: *Istenek és hősök (A világ mitológiái)*. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2006., p. 126.

6. SZÖVEGHAGYOMÁNY

Setna és Taboubu története egy első századi egyiptomi történet, ami jelenleg a Kairói Múzeumban található. Sok értelmezése lehet, Geraldine Pinch szerint azonban azt mutatja be, hogyan bünteti a vétkeket Bászdet.

A történet szerint Setna herceg ellop egy könyvet egy sírból, még annak ellenére is, hogy a sírban lévő könyörög neki, hogy ne tegye. Kicsivel ezután Ptah templomához megy, Memphiszbe, ahol találkozik egy gyönyörű nővel, akit szolgálai követtek. Megtudja, hogy a nő neve Taboubu, aki Bászdet egyik papjának lánya. Setna soha nem találkozott még nála szebb nővel, így küld neki egy levelet, amelyben megkéri, hogy látogasson el ágyába, 10 aranyért. Taboubu azonban a válaszevélben arra kéri a férfit, hogy Saqqara-ban találkozzanak, ahol él, Bászdet temploma melletti villájában és ott majd megkap mindent, amire vágyik.

Setna el is utazik a kért helyre, ahol azonnal meg szeretné kapni a nőt, Taboubu-nak azonban feltételei vannak. Először arra kéri, hogy minden vagyonát adja át neki, másodjára, hogy hívassa be gyermekeit, ezeket mind Setna aláírásával kell megpecsételnie, hogy a későbbiekben semmilyen probléma ne adódhasson. Setna a gyermekeiért küldet, és amíg a papírokat írja, Taboubu eltűnik egy másik szobában, és amikor visszatér, áttetsző ruhája miatt a férfi a teste minden porcikáját láthatja. Setna vágya már kontrollálhatatlanná nő, Taboubunak azonban van még egy feltétele. Gyermekeit meg kell ölni, nehogy ellenszegüljenek a megegyezésüknek és egy hosszadalmas bírósági ügybe keverjék őt. Setna azonnal ebbe is beleegyezik, gyermekeit megölik, és az utcára dobják testeiket. A férfi ekkor megszabadul minden ruhájától és az ágyba siet a nővel, amikor azonban ölelni kezdi Taboubut, a nő köddé válik, majd a villa is és minden, ami eddig körülvette őt. Setna meztelenül találja magát az utcán, ahogy éppen egy agyagedénnyel próbál közöszlőni. A fáraó éppen akkor jár arra és közli a megszegőnőlt férfival, hogy a gyerekei élnek és mindez csak egy illúzió volt. Setna ekkor megérti, hogy ez volt a büntetése, amiért ellopta a könyvet és azonnal visszaviszi, majd jóvátételként elutazik egy másik városba, hogy onnan elhozza a sírhoz tartozó, de elszakadt családtag múmiáit. A család így újra egyesülni tudott egy helyen.

A történet alapján sok feltételezés született arról, ki is valójában Taboubu, de annyi biztos, hogy közeli kapcsolatban áll Bászdettel. Néhányan magával az istennővel azonosítják, Bászdet felvette egy gyönyörű nő alakját, hogy megbüntesse azt, aki vétkezett. A kapcsolatot azzal

magyarázzák, hogy Taboubu pontosan úgy játszott a férfival, ahogy egy macska játszik az egérrel.²⁸

Két másik szöveg, ami Báasztetről szól, Hérodotosztól származik, az elsőben a Bubasztiszba vezető utat írja le, a másodikban magát a templomot.

„When the people are on their way to Bubastis, they go by river, a great number in every boat, men and women together. Some of the women make a noise with rattles, others play flutes all the way, while the rest of the women, and the men, sing and clap their hands. As they travel by river to Bubastis, whenever they come near any other town they bring their boat near the bank; then some of the women do as I have said, while some shout mockery of the women of the town; others dance, and others stand up and lift their skirts. They do this whenever they come alongside any riverside town. But when they have reached Bubastis, they make a festival with great sacrifices, and more wine is drunk at this feast than in the whole year besides. It is customary for men and women (but not children) to assemble there to the number of seven hundred thousand, as the people of the place say.” (Histories, Book II.60)²⁹

Hérodotosz ebben a részben a Bubasztiszba vezető utat írja le. Nagy létszámban indulnak az útnak a Níluson, nők és férfiak vegyesen. Néhány nő csörgőkkel zenél, a férfiak egész úton furulyáznak, a többiek tapssal és énekkel kísérik őket. Amikor város közelbe érnek, néhány nő csúfolódni kezd az ottani lakókkal, táncolnak, felállnak és felhúzzák a szoknyájukat. Bubasztiszba érve a rituálé nagy felajánlásokkal történik, annyi bor folyik, mint talán összesen egész évben nem. Kb. 700.000 ember gyűlik össze a templomnál, férfiak és nők, de a gyerekek nem vehettek részt.

„Save for the entrance, it stands on an island; two separate channels approach it from the Nile, and after coming up to the entry of the temple, they run round it on opposite sides; each of them a hundred feet wide, and overshadowed by trees. The temple is in the midst of the city, the whole circuit of which commands a view down into it; for the city's level has been raised, but that of the temple has been left as it was from the first, so that it can be seen into from without. A stone wall, carved with figures, runs round it; within is a grove of very tall trees growing round a great shrine, wherein is the image of the goddess; the temple is a square, each side measuring a furlong. A road, paved with stone, of about three furlongs' length leads to the entrance, running eastward through the market place, towards the temple

²⁸ Ókori történelmi enciklopédia: Báasztet (<http://www.ancient.eu/Bastet/>. Utolsó megtekintés: 2016.12.19.).

²⁹ Herodotus: *The histories* (<http://www.perseus.tufts.edu/>. Utolsó megtekintés: 2016.12.19.).

of *Hermes*; this road is about 400 feet wide, and bordered by trees reaching to heaven.” (Histories, Book II.138).³⁰

Hérodotosz ebben a részletben leírja, hogyan nézett ki a templom, amit a Nílus úgy vett körül, mintha egy sziget lenne. A templom, ami a város közepén foglal helyet, ligettel van körülvéve és egy kökerítéssel, amin képi ábrázolások láthatóak. A szentélyben az istennő képe található, ideáig kötömbökkkel díszített út vezet. Az út egészen Hermész templomáig tart, és égbe nyúló fák övezik.

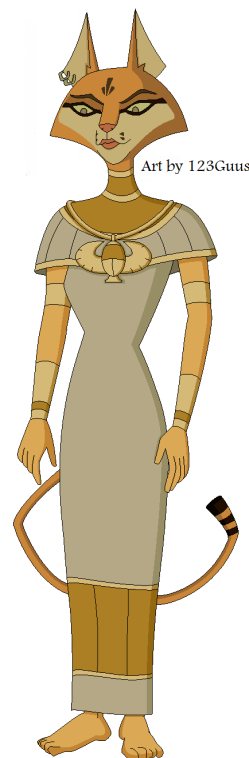
Egy fennmaradt, Básztethoz szóló imában kiemelik, hogy az istennő a boldogság úrnője és a Napisten lánya. Istenítik erejét, amivel megvédi őket és kiemelik hős cselekedetét, amikor Apóphisszal harcol. Önmagukat, a híveket a fény gyermekeinek tartják, és kérik az istennőt, hogy táncot, dalt és örömet hozzon az életükbe.

„Básztet, imádott macska, a boldogság és a szabadság úrnője, a Napisten lánya, aki megszünteti a gyötrelmet, mely lelkünket marja, míg te az Apep kígyóval harcolsz. Legendás fufangjával megóv bennünket minden elkövetett gyalázattól, távol tartja gyermekeitől, a fény gyermekeitől. Add meg nekünk a dal és a tánc örömét, s ne hagyj magunkra elhagyott helyeken, amerre járnunk adatott.”³¹

6.1. Modern interpretációja

Básztet a modern médiában a Jay Stephens által készített rajzfilmsorozatban tűnik fel, aminek a címe *Tutenstein*. A sorozat Tutanhamonról szól, aki halála után 3000 évvel feléled a modern 21. században és rá kell jönnie, hogy régi királysága rég elveszett. A 39 epizódos sorozatot Magyarországon is játszották, számtalan egyiptomi mitológiai utalást feldolgozva, hogy a gyerekek szórakozva tanulhassanak.

A sorozatban megjelenik egy macska, Luxor, aki Tutanhamon felébredése során örök engedelmességet fogadott a régi királynak és képességet nyert a beszédre. A második évad második részében jelenik

13. ábra - Básztet modern ábrázolása

³⁰ Herodotus: *The histories* (<http://www.perseus.tufts.edu/>. Utolsó megtekintés: 2016.12.19.).

³¹ Comte, Fernand: *Istenek és hősök (A világ mitológiai)*. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2006., p. 126.

meg Básttet, felháborodva azon, ahogy a macskával bánnak, így elviszi őt a *Macskák Paradicsomába*. A főszereplő és barátja a megmentésére sietnek, győzködve az istennőt, hogy mennyire szeretik Luxort. Básttet megenyhülve a sok szeretet és törődés láttán, megenyhül, és amikor Luxor maga úgy dönt, hogy elhagyja a Paradicsomot, engedi őket távozni (13. ábra).

Az első évad ötödik részében Szahmet is megjelenik, mint bosszúálló, haragvó isten (itt hímneműként ábrázolják) és Hator (szerelem) istennő gonosz arcaként jelenítik meg (14. ábra).

Szahmet alakja nélkülözi az emberi vonásokat, míg Básttet női testtel és macska fejjel rendelkezik. Az istennő emberi tulajdonságokkal van felruházva, önállóan, átgondoltan döntéseket hoz, míg Szahmet megmaradt az állati alakjánál, az ösztöneit követi és nem lehet megállítani. A sorozatban is remekül megjelenítik a két isten közötti ambivalens jelleget.

14. ábra - Szahmet modern ábrázolási formája

7. ÖSSZEGZÉS

Básztet már Kr. e. 900-tól fontos szerepet töltött be az egyiptomiak életében. Megjelenése után alakja és fontossága igazán kiemelkedő volt, az évszázadok alatt azonban jelentősége csökkent. Ennek ellenére megmaradt a panteonban, bár gyakran más istenek alakjába olvadt bele. Kezdeti jelentősége itt is látható, hiszen legtöbbször a Nap istennel, Ré-vel hozzák kapcsolatba, aki máig az egyik legfontosabb isten Egyiptomban.

Alakja is kettős, eleinte oroszlán istennőként (oroszlán fejű, női testű, vagy igazi oroszlán alakú), majd macska alakban jelenik meg. Legelterjedtebb ábrázolása mégis a macska, a legtöbb fent maradt forrásban így jelenik meg. Jól elkülöníthető és látható attribútumokkal rendelkezik, ilyen az *ankh-kereszt*, a *szisztrum*, a pajzs és a kis kosárka a kezében.

Személyisége kettős, egyszerre haragvó, bosszúálló (ilyenkor általában oroszlán alakjában jelenik meg) és a jószág, öröm és vigasság istennője. Az örömet, vidámságot, táncot és anyai ösztönöket képviseli, amit jól mutat, hogy támadó oroszlánná változik, ha fenyegetettséget észlel.

Az istennő fővárosában, Bubasztiszban a tiszteletére rendezett termékenységi rítus sok embert mozgatott meg egész Egyiptom területén. Ilyenkor az emberek uszályokon érkeztek a városba és macska-múmiákat áldoztak az istennőnek. Hérodotosz írásai kiváló forrásként szolgálnak, hogy el tudjuk képzelni a Bubasztiszban tartott fesztivált és magát a várost.

Annak ellenére, hogy Básztet kultuszának fénykora rég véget ért, alakja ma is megmaradt, amit bizonyít, hogy modern mesékben is helyet kapott, ezzel segítve, hogy alakját megismerjék. Jelentősége és szerepe vitathatatlan, így a legfontosabb egyiptomi istenek közé tartozik.

8. FORRÁSJEGYZÉK

- Bellinger, J. Gerhard: *Knaurs Lexikon der Mythologie*. Knaur, München, 1999.
- Bowker, John: *A világ vallásai – A nagy hitrendszerek bemutatása*. Gabo Könyvkiadó, Szlovákia, 2005.
- Comte, Fernand: *Istenek és hősök (A világ mitológiái)*. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2006.
- Cotterell, Arthur: *Mitoszok és legendák képes enciklopédiája*. Könyvesház Kft., Budapest, 1994.
- Dr. Seleem, Ramses: *Az illusztrált egyiptomi halottak könyve*. Godsfield Press Ltd, Nagy-Britannia, 2001.
- Godley, A.D. (ed.): *Herodotus: The Histories*. Harvard University Press, Cambridge, 1920.
- Grimal, Pierre (szerk.): *World Mythology*. The Hamlyn Publishing Group Limited, London, 1965.
- Johnston, Iles Sarah: *Religious of the ancient world (a guide)*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2004.
- McGreevy, Paul: *Tudományos kiskönyvtár – Macskák*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2005.
- Richard, Wilkinson: *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt*. Thames and Hudson, London, 2003.
- Rosenow, Daniela: *The Temple-house of the Great Temple of Bastet at Bubastis*. PhD in Archaeology and Cultural History of North Eastern Africa (Egypt), Department of Archaeology and Cultural History of North Eastern Africa, Humboldt University Berlin (Germany), 2008.
- Rutherford, Ian: *Down-Stream to the Cat-Goddess: Herodotus on Egyptian Pilgrimage*. In: Pilgrimage in Graeco-Roman and Early Christian Antiquity, Oxford University Press, London, 2007.
- Saunders, J. Nicholas: *Állatszellemek*. Helikon kiadó és Magyar Könyvklub közös kiadása, Budapest, 1996.
- Storm, Rachel: *Keleti mitológiák enciklopédiája*. Glória Kiadó, Budapest, 2000.
- Szabó, György: *Mitológiai kislexikon*. Trezor Kiadó, Budapest, 1992.
- Tokarev, Sz. A.(szerk.): *Mitológiai enciklopédia I*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1988.
- Vallas, Pierre (szerk.): *Mitológiai enciklopédia*. Saxum Kiadó Kft, Budapest, 2007.

- Velde, Herman te: „*Bastet*”. In: Karel van der Toorn; Bob Becking; Pieter W. van der Horst. *Dictionary of Demons and Deities in the Bible* (2nd ed.). Leiden, Brill Academic, 1999.
- Verhoef, Esther: *Nagy macska enciklopédia*. Glória Kiadó, Budapest, 2004.

9. INTERNETES OLDALAK

- ***Apópisz története***
<http://www.egyptianmyths.net/aep.htm>
 Utolsó megtekintés: 2016.12.17.
- **Egyiptom dinasztiái időrendben**
<http://members.xoom.it/hunok2/0285.html>
 Utolsó megtekintés: 2016.12.17.
- ***Bubasztisz rekonstrukciója***
<http://clfrancisco.com/temple-of-bast-at-bubastis/>
 Utolsó megtekintés: 2016.12.19.
- ***Setna és Taboubu története***
<http://www.ancient.eu/Bastet/>
 Utolsó megtekintés: 2016.12.19.
- **Hérodotosz szövegei**
<http://www.perseus.tufts.edu/>
 Utolsó megtekintés: 2016.12.19.

10. KÉPEK FORRÁSA

- **1. ábra - *Báasztet* neve hieroglifákkal**
<https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%A1asztet>
 Utolsó letöltés: 2016.12.10.
- **2. ábra - *Báasztet* anhk kereszttel**
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d9/Bastet.svg>
 Utolsó letöltés: 2016.12.17.

- **3. ábra - Anubisz**
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7b/Anubis_standing.jpg
 Utolsó letöltés: 2016.12.17.
- **4. ábra - Szahmet**
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/31/Sekhmet.svg>
 Utolsó letöltés: 2016.12.17.
- **5. ábra - Báasztet megöli Apóphiszt**
 Cotterell, Arthur: *Mítoszok és legendák képes enciklopédiája*. Könyvesház Kft., Budapest, 1994., p.160.
- **6. ábra - Báasztet**
<http://www.ancientegyptonline.co.uk/bast.html>
 Utolsó letöltés: 2016.12.17.
- **7. ábra - Báasztet attribútumai**
 Bellinger, J. Gerhard: *Knaurs Lexikon der Mythologie*. Knauer, München, 1999., p.72.
- **8. ábra - Báasztet felékesített ábrázolása**
 Comte, Fernand: *Istenek és hősök (A világ mitológiai)*. Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2006., p.126.
- **9. ábra - Báasztet kicsinyeivel**
<http://www.ancientegyptonline.co.uk/bast.html>
 Utolsó letöltés: 2016.12.17.
- **10–11. ábra - Bubastis térkép és templom rajz**
<http://clfrancisco.com/temple-of-bast-at-bubastis/>
 Utolsó letöltés: 2016.12.18.
- **12. ábra – Macskafigurák Báasztet tiszteletére**
<http://www.ancient.eu/Bastet/>
 Utolsó letöltés: 2016.12.19.
- **13. ábra – Báasztet modern megjelenési formája**
<http://123guus.deviantart.com/art/Bastet-408409009>
 Utolsó letöltés: 2016.12.19.
- **14. ábra – Szahmet modern megjelenési formája**
<http://crescendodragon.deviantart.com/art/Sekhmet-2-526522330>
 Utolsó letöltés: 2016.12.19.